

Dr. Milan Ževart

POSLOVILNO PISMO IVANA AHACA

Leta 1962 sem kot ravnatelj Muzeja narodne osvoboditve Maribor sodelavcem predlagal, da bi začeli sistematično iskati poslovilna pisma sodelavcev in organizatorjev narodnoosvobodilnega gibanja in partizanov, ki jih je okupator aretiral oziroma ujel in nato usmrtil ter njihovo usmrtitev objavil z razglasi. Za te žrtve nacističnega nasilja se je med vojno uveljavil naziv talci. K sodelovanju pri zbiranju pisem smo povabili Muzej revolucije Celje (sedaj Muzej novejše zgodovine Celje). Celjski muzej se je našemu vabilu odzval. V mariborskem muzeju smo proučili podatke, ki so bili potrebni za uspešno iskanje pisem, in pripravili ustrezno kartoteko. Nato smo temeljito preiskali ozemlje, ki ga je zajemalo okupacijsko območje Spodnja Štajerska.

Ko je 1956. leta v Torinu izšla mednarodna zbirka pisem na smrt obsojenih pripadnikov evropskega uporniškega gibanja (*Lettere di condannati a morte della Resistenza europea*), ki ji je predgovor napisal Thomas Mann, so bila v tej zbirki iz območja slovenske Štajerske objavljena tri poslovilna pisma, in to prof. Jožeta Kerenčiča, ki je bil po vojni odlikovan z redom narodnega heroja, Antona Miklavca iz Mozirja in Franca Feleta iz Turiške vasi v Mislinjski dolini. Kerenčiča so ustrelili 27. decembra 1941 v Mariboru, Antona Miklavca 11. aprila 1942 v Mariboru, Franca Feleta pa so ustrelili ustaši 11. junija 1944 v Dotrščini pri Zagrebu.^{1/}

^{1/} *Poslovilna pisma žrtev za svobodo, 3. razširjena in dopolnjena izdaja poslovenilnih pisem za svobodo ustreljenih v okupirani slovenski Štajerski (odslej Poslovilna pisma žrtev za svobodo), Maribor 1978, str. 91 - 92, 138 in 459.*

V zvezi s Feletovim pismom je treba povedati, da smo zbirali tudi poslovilna pisma Slovencev iz severovzhodne Slovenije, ki so jih usmrtili zunaj tega dela Slovenije. O uspešnosti zbiranja poslovilnih pisem priča dejstvo, da so v omejeni mednarodni zbirki objavljena tri poslovilna pisma, v tretji izdaji zbornika Poslovilna pisma žrtev za svobodo, ki je izšla 1978. leta ^[2], pa je objavljenih 274 poslovilnih pisem žrtev za svobodo. Dobro zastavljeno in načrtno zbiranje poslovilnih pisem, ki sodijo med najpomembnejše dokumente slovenskega pismenstva, je rešilo pred pozabo ali propadom zelo dosti pisem. Pri iskanju pisem pa smo vendarle ugotovili, da smo bili marsikdaj prpozni in da so nekatera pisma, ki so preživela vojno, bila po vojni izgubljena. Težave pri zbiranju poslovilnih pisem je nepričakovano povzročila objava knjige Pisma na smrt obsojenih - Pisma osuđenih na smrt, ki jo je pripravil Franček Saje in je izšla v dveh izdajah. ^[3]

Omenjena muzeja v Mariboru in v Celju sta za drugo izdajo Sajeovega zbornika prispevala vsak po deset pisem. Nismo predvidevali, da bo Saje tako pomembne dokumente, kot so poslovilna pisma, po svoje prirejal in nam s tem otežil nadaljnje zbiranje pisem. Tako smo nekatera pisma zaradi Sajeovega ravnanja dobili od svojcev žrtev za svobodo šele po naši prvi izdaji zbornika

[2] Prva izdaja zbornika Poslovilna pisma za svobodo ustreljenih v okupirani slovenski Štajerski je izšla v Mariboru 1965. leta. V tej izdaji je objavljenih 194 poslovilnih pisem talcev, ki so bili ustreljeni v okupirani slovenski Štajerski. Druga izdaja je izšla zaradi širše zasnove z naslovom Poslovilna pisma žrtev za svobodo. Vključili smo namreč tudi poslovilna pisma tistih Slovencev, ki so jih fašisti usmrtili zunaj ozemlja, ki je bilo podrejeno šefu civilne uprave za Spodnjo Štajersko, hkrati pa smo vključili tudi poslovilna pisma iz Mežiške doline. V drugi izdaji je objavljenih 243 poslovilnih pisem talcev in še 22 pisem tistih žrtev za svobodo, katerih usmrtitve okupator ni objavil z razglasi in so bili vsi razen enega usmrčeni zunaj obravnavanega ozemlja. V drugi izdaji smo torej objavili 265 poslovilnih pisem, v tretji pa kot smo že omenili 274.

[3] Franček Saje, Pisma na smrt obsojenih - Pisma osuđenih na smrt, Ljubljana 1958 in 1959.

poslovilnih pisem, ko so se svojci prepričali, da že objavljenih nismo prirejali in da bomo tudi na novo dobljena pisma objavili natančno po izvirniku.^{/4/}

O uspešnosti zbiranja poslovilnih pisem priča tudi dejstvo, da smo po tretji izdaji zbornika Poslovilna pisma žrtev za svobodo doslej odkrili le še dve poslovilni pismi, in to pismo Ivana Kešeta, ki je bil rojen v Trbovljah, ustrelili pa so ga 10. oktobra 1941 v Šoštanju, ter pismo Ivana Ahaca, ki ga hranijo v Muzeju Velenje. Dobili so ga 1990. leta.

Pismo Ivana Kešeta sem objavil 1990 leta.^{/5/} Tako je poslovilno pismo Ivana Ahaca doslej edino znano poslovilno pismo iz Šaleške doline in s celotnega območja okupatorjeve tvorbe Spodnja Štajerska (ki je zajemala poleg Spodnje Štajerske še dela Dolenjske in Gorenjske), ki še ni bilo objavljeno.

Doslej je bilo v zborniku Poslovilna pisma žrtev za svobodo z območja Šaleške doline objavljenih 15 poslovilnih pisem. Napisali so jih Franc Camlek, Rado Čepelnik, Franc Friškovec, Valentin Goličnik, Vladimir Jan, Valter Muhovec, Ivan Podvratnik, Srečko Puc, Blaž Röck, Ivan Skornšek, Martin Stropnik, Slavko Šoln, Mihael Tajnik, Alojz Tamše in Rudolf Vošnjak. Vsi navedeni so bili ustreljeni 1942. leta na dvoriščih sodnih zaporov v Mariboru in Celju. Od petih Šalečanov, ki so bili ustreljeni 1941, ni ohranjeno nobeno poslovilno pismo. Od 72 Šalečanov, ki so bili ustreljeni 1942. leta pa je, če upoštevamo doslej neobjavljeno pismo Ivana Ahaca, ohranjenih 16 pisem.^{/6/}

/4/ Milan Ževart, *Uvodna beseda, v: Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 5 - 36.* (odslej Ževart, *Uvodna beseda*); Milan Ževart: *Objavljanje poslovilnih pisem žrtev za svobodo, Borec 1990, št. 5, 6 in 7, str. 718 - 724.*

/5/ Poslovilno pismo Ivana Kešeta sem objavil v *Borcu* 1990, št. 5, 6 in 7, str. 725.

/6/ Poslovilna pisma žrtev za svobodo, str. 187, 289, 180, 263, 137, 361 - 363, 160 - 161, 112, 120 - 121, 135, 197, 379, 380, 248, 164; Milan Ževart, *Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini* (odslej Ževart, *NOB v Šaleški dolini*) str. 230 in 263 - 267.

V primerjavi s številom talcev iz Šaleške doline je torej ohranjenih razmeroma malo pisem. Ohranjena so pisma iz časa, ko je gestapo dovoljeval, da so se lahko za usmrtitev določeni pisno poslovili od svojcev. Talci so lahko pisali pisma v času od septembra 1941 do oktobra 1942. Veliko poslovilnih pisem je bilo izgubljenih že med vojno. Usoda teh pisem je bila povezana s kruto usodo svojcev usmrčenih. Okupator je svojce talcev aretirjal in jih poslal v taborišča. Če so svojci vzeli poslovilno pismo s seboj, je bilo uničeno v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Včasih so svojce talcev aretirjali prej, ko je prispelo pismo na njihov domači naslov. Med vojno so pisma propadla tudi zaradi drugih vzrokov. Precej pisem je bilo izgubljenih zato, ker jih v prvih letih po vojni ni nihče sistematično zbiral. Nesistematično in neodgovorno zbiranje gradiva o narodnoosvobodilnem boju v prvih povojnih letih je prizadelo tudi poslovilna pisma žrtev za svobodo.^{17/}

Naj omenimo, da so ohranjena tri poslovilna pisma od tistih, ki so jih ustrelili 10. oktobra 1941 v Šoštanju, in to pisma, ki so jih napisali Rudi Finžgar iz Celja, Lojze Zorman iz Sakušaka pri Juršincih in že omenjeni Ivan Keše iz Trbovelj.^{18/}

Ivan Ahac, avtor doslej neobjavljenega poslovilnega pisma, je bil rojen 12. oktobra 1910. leta v Dolenji vasi pri Sv. Pavlu pri Preboldu (od 1952. Prebold). Očetu je bilo ime Filip, materi (rojena Dolinšek) pa Ana. Oče Filip, ki je umrl 1914. leta, je bil kmečki sin, a se je zaposlil v tekstilni tovarni. Ko je tovarna zašla v težave oziroma je prenehala delati, se je Filip Ahac pred prvo svetovno

^{17/} Ževart, *Uvodna beseda*, str. 31 - 34.

^{18/} Ževart, *NOB v Šaleški dolini*, str. 207 - 208 in op. 5.

vojno zaposlil pri velenjskem premogovniku in se je z družino naselil v Pesju. Filipov sin Ivan je osnovno šolo obiskoval v Škalah, se učil za električarja, nato dokončal rudarsko šolo v Celju, potem pa je bil v velenjskem premogovniku jamski nadzornik. Pred drugo svetovno vojno se je poročil in postal oče dveh otrok. S svojo družino je stanoval v Stari vasi št. 37.

Ahac, ki je bil pred vojno dejaven v Sokolu, se je 1941. leta vključil v osvobodilno gibanje. Okupator ga je prvič aretiral januarja 1942. Tri tedne je bil zaprt v celjskih sodnih zaporih. Ponovno so ga aretirali marca 1942 in ga nato odpeljali v mariborske sodne zapore.^{/9/} Tam so ga 7. aprila 1942 ustrelili na notranjem dvorišču sodnih zaporov.

Dne 7. aprila 1942 so v Mariboru ustrelili deset talcev in med njimi kar sedem sodelavcev osvobodilnega gibanja iz Šaleške doline. Z Ivanom Ahacem so tedaj padli še Anton Kregar, električar iz Stare vasi, inž. Božidar Klemenc iz Škal, jamski nadzornik iz Škal Rafael Petrič, delavec Ivan Oštir iz Kavč, delavec iz Gaberk Ivan Skornšek in rudarski inženir Franc Stare. Če upoštevamo območje današnje občine Velenje, je treba povedati, da je bil 7. aprila 1942 v Mariboru ustreljen tudi Franc Kugonič, kmet iz Skornega.^{/10/}

Ahaca in druge člane uporniške skupine pri velenjskem rudniku je gestapo aretiral marca 1942. Večino so ustrelili 7. aprila, Blaž Perbil, ki je bil tudi zaposlen pri velenjskem premogovniku, pa je bil ustreljen 20 dni kasneje v Mariboru - 27. aprila 1942. Gestapovska izpostava v Celju je v zvezi z aretacijo članov uporniške skupine

^{/9/} Življenjepis Ivana Ahaca v arhivu občinskega Odbora ZZB NOB Velenje; izjava Marije Skaza, sestre Ivana Ahaca.

^{/10/} Razglas šefa civilne uprave na Spodnjem Štajerskem o streljanju v Mariboru 7. aprila 1942, arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 263.

pri velenjskem premogovniku 31. marca 1942 poročala komandantu varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem, da sta bila na velenjskem rudniku aretirana dva inženirja in trije uradniki, kar dokazuje sodelovanje slovenske inteligence v slovenski osvobodilni fronti.^{/11/}

Uporniška skupina je na velenjskem rudniku delovala že 1941. Šef varnostne policije in varnostne službe SS - Obergruppenführer Reinhard Heydrich je 4. decembra 1941 poročal nemškemu zunanjemu ministru Joachim von Ribbentropu, da so komunisti 18. oktobra 1941 podtaknili tri požare v delavnici velenjskega premogovnika, ki pa so jih še pravočasno pogasili.^{/12/}

Konec oktobra 1941 v Šaleški dolini razen Franceta Farčnika-Kristuša in Ota Madra - Risa ni bilo partizanov. Partizani tedaj tudi ne bi mogli izvesti akcije na območju zastraženega premogovnika. Domnevamo torej lahko, da so omenjeno sabotažno akcijo opravili člani uporniške skupine pri velenjskem premogovniku. Doslej še nismo našli virov, ki bi tudi poimensko navajali, kdo je sabotažno akcijo izvedel. Vsekakor pa je pri velenjskem premogovniku že 1941 delovala uporniška skupina, ki jo je okupator razbil marca 1942. Tej skupini je pripadal tudi Ivan Ahac.^{/13/}

POSLOVILNO PISMO IVANA AHACA

Preljuba Justika

Nisem si mislil da bova tako kratko uživala najino zakonsko srečo. Ni za pomagati. Podaj se v voljo božjo kot

/11/ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 229.

/12/ Tone Ferenc, Štiri Heydrichova poročila o sabotažnih, diverzantskih in partizanskih akcijah v letu 1941, Časopis za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta, I., Maribor 1965, str. 262; Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 219 - 220.

/13/ Ževart, NOB v Šaleški dolini, str. 219 - 220 in 229.

sem se jaz. Skrbi za otročička ker mene so danes popoldne iztrgali iz Vaše srede ko sem bil ravno kar smrtno obsojen in me čez eno uro ne bo več med živimi prosim te odpušcanja kakor tudi mojo mamo in Tvoje stariše. Ni za pomagat.

Zbogom ljuba Justika, Janko, Slavko, Anica, Marica in Vsa Tvoja in moja žlahta.

Adijo saj to je poslednje moje slovo

Ahatz Johann

Marburg am 7. aprila 1942

Poslovilno pismo je Ivan Ahac naslovil svoji ženi Justini. Poimensko se je poslovil od žene, svojih sinov Janka in Stanislava ter sester Anice in Marije. Kot večina drugih ohranjenih poslovilnih pisem tudi Ahačevo tolaži svojce in sporoča pozdrave najbližjim.^{14/} Tudi Ahačevo pismo priča o moralni moči na smrt čakajočih žrtev za svobodo, ki so tedaj, ko so bili sami v najtežji uri in so čakali na nasilno smrt, tolažili in hrabрили druge.

Ahac je v pismu sporočil, da je bil "ravnokar smrtno obsojen" in da ga čez eno uro ne bo več med živimi. Talcu so res izvedeli, da bodo usmrčeni, neposredno pred usmrčitvijo. Poslednje vrstice svojcem so lahko napisali tedaj, ko so čakali na ustrelitev. Dali so jim papir ter svinčnik in čas za pisanje, ki je bil kratek. Pojasniti moramo, da ni šlo za smrtne obsodbe, kot je zapisal Ahac, ampak le za odločbe o smrtni kazni. Tiste, ki so jih nacisti usmrtili in so njihovo usmrnitev objavili z razglasi, ni obsodilo nobeno sodišče. O usodi političnih jetnikov je odločal komandant varnostne policije in varnostne službe

^{14/} Glej *Poslovilna pisma* v tretji izdaji zbornika *Poslovilna pisma žrtev za svobodo*.

na Spodnjem Štajerskem. On je dokončno osebno odločal o smrti in življenju političnih jetnikov na podlagi predlogov, ki so mu jih pripravili posamezni referenti tajne državne policije. Odločal je o tem, kateri jetniki bodo usmrčeni in kateri poslani v koncentracijska taborišča. V navodilih z dne 13. marca 1942, ki jih je šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem poslal Ottu Lurkerju, je bil opisani postopek preciziran takole: "Smrtne kazni za politične zločine (v glavnem zločini proti moji odredbi z dne 16. avgusta 1941) izreka osebno komandant varnostne policije in varnostne službe na Spodnjem Štajerskem." Lurker pa je aprila 1942 poročal, da je moral do tedaj osebno izreči okoli 300 obsodb in ukazati njihovo izvršitev. V svoji okrožnici je Lurker zapisal, da so bila streljanja le "varnostno policijski ukrepi, ki jih ni enačiti s sodbami". Nacisti so celoten postopek v zvezi z določanjem političnih jetnikov za usmrnitev označevali za posebni postopek, med razglasi o usmrčitvah pa ta izraz uporablja le razglas o streljanju, ki je bilo 25. januarja 1944 v Velenju. Od začetka 1943 je bila za izvedbo usmrnitev potrebna potrditev višjega SS in policijskega vodje v 18. vojaškem okrožju Ervina Rösenerja, ki je od 11. maja 1942 podpisoval razglase o usmrčitvah. Do tedaj je bil podpisan na razglasih o usmrčitvah šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem dr. Sigfried Uibereither. Ime tega nacističnega zločinca je bilo tudi na razglasu o streljanju 7. aprila 1941, ki je naznanil smrt Ivana Ahaca.^{/15/}

^{/15/} Ževart, Uvodna beseda v tretji izdaji zbornika *Poslovilna pisma žrtev za svobodo*.